

กฏมิตินี้ค้นคว้าวัฒนธรรมบางปลาสร้อย :
ความหลากหลาย พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ฐานรากและภูมิพลัง จังหวัดชลบุรี
❖ ภาวดี มหาชนธิ์ ❖ นันทชญา มหาชนธิ์ ❖

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมบางปลาสร้อย : ความหลากหลาย พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ฐานรากและภูมิพลัง จังหวัดชลบุรี

❖ ภารดี มหาขันธ์¹ ❖ นันทชญา มหาขันธ์² ❖

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) ศึกษาความหลากหลายทางภูมินิเวศ และวัฒนธรรม เมืองบางปลาสร้อย 2) ศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ 3) สังเคราะห์ปัจจัยที่เป็นฐานรากและภูมิพลังของจังหวัดชลบุรี โดยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์

ผลการวิจัยพบว่า เมืองบางปลาสร้อยเป็นเมืองท่าจอดพักสินค้าในสมัยกรุงศรีอยุธยา-รัตนโกสินทร์ตอนต้น มีภูมินิเวศที่หลากหลาย สมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรการท่องเที่ยว และทรัพยากรมนุษย์ นำมาซึ่งความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรม ภูมิปัญญาในการดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพ พัฒนาการทางประวัติศาสตร์บางปลาสร้อย (ชลบุรี) สะท้อนให้เห็นนโยบายการปกครองที่สำคัญของผู้ปกครองราชอาณาจักรและรัฐไทยในแต่ละยุคสมัย ซึ่งมีส่วนอย่างสำคัญในการสร้างฐานรากและเป็นภูมิพลังให้แก่ชลบุรี เช่น นโยบายการเพิ่มกำลังคน นโยบายสร้างความสัมพันธ์กับชาวตะวันตก นโยบายผ่อนคลายความตึงเครียดทางการเมืองกับจักรวรรดินิยมตะวันตก นโยบายปฏิรูประเบียบบริหารราชการส่วนภูมิภาค นโยบายขยายการศึกษาในระดับอุดมศึกษาออกสู่ภูมิภาค การเข้าร่วมเป็นสมาชิกองค์การสนธิสัญญาป้องกันแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นโยบายสร้างความมั่นคงด้านพลังงาน รวมทั้งนโยบายพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกที่กำหนดให้ชลบุรีเป็นศูนย์กลางของภูมิภาคด้านธุรกิจการค้า และการบริหารงานภาครัฐ แลหมอบังเป็นท่าเรือสมัยใหม่ของประเทศ พัทยาเป็นเมืองท่องเที่ยวควบคู่ไปกับศูนย์พาณิชย์ และธุรกิจการค้า นโยบายของรัฐแต่ละยุคสมัยล้วนช่วยเสริมฐานราก และเป็นภูมิพลังให้แก่ชลบุรีไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าความหลากหลายทางภูมินิเวศ และวัฒนธรรมภูมิปัญญา

คำสำคัญ : นิเวศวัฒนธรรม ภูมินิเวศ ฐานราก ภูมิพลัง ภูมิวัฒนธรรม

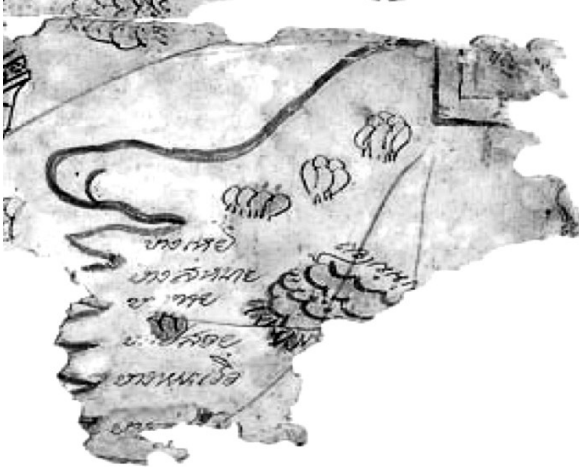
ABSTRACT

This research, relied upon historical method, aimed 1) to examine the varieties of landscape ecology and culture of Bangplasoi, 2) to study the historical development, 3) to synthesize foundation and intelligence power of Chon Buri.

The findings revealed that Bangplasoi, in Ayutthaya period until the beginning of Rattanakosin period, was a port town with various types of landscape and abundant natural, tourism, and human resources. These resulted in varieties of culture and wisdom of living and occupation. The historical development of Bangplasoi reflected the significant governmental policies of the kingdom ruler and state of Thai in each period which played important role in the development of foundation and intelligence power of Chon Buri. The policies included policy on manpower increasing, policy on Western affairs, policy on accommodation of the political tension from Western imperialism, policy on revolution of regional government regulation, policy on expansion of tertiary education to regions, becoming a member of The Southeast Asia Treaty Organization-SEATO, policy on energy security, and policy on eastern coastal area development which appointed Chon Buri to become trading center of the east and center of governmental administration. As a result, LaemChabang Sea Port was established. Pattaya was increasingly promoted as a tourist city and commercial center. Policy of the government

¹ รศ., อาจารย์ สาขาวิชาไทยศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

² ผศ.,ดร.,อาจารย์ สาขาวิชาไทยศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

ภาพที่ 1 แผนที่ไตรภูมิสมัยเมืองอยุธยา แสดงที่ตั้งเมืองบางปลาสร้อย
ที่มา : หอสมุดแห่งชาติ อ้างถึงใน ศรีศักร วัลลิโภดม (2545, หน้า 3)

in each period entirely strengthened the foundation and the intelligence power of Chon Buri within various landscapes and culture of wisdom.

Keywords : Cultural Ecology, Landscape Ecology, Foundation, Intelligence Power

ภาพที่ 2 ภาพชุมชนบางปลาสร้อย (ชุมชนบ้านสะพาน)

บทนำ

เพื่อกันว่า “เมืองบางปลาสร้อย” ที่ปรากฏชื่อในแผนที่ไตรภูมิสมัยกรุงศรีอยุธยา ก็คือชื่อเดิมของเมืองชลบุรี (กรมศิลปากร. 2483 : หน้า 6 และสุภิน สืบสงวน.2518 : หน้า 18) หนังสือนิราศเมืองแกลง ที่ท่านสุนทรภู่ รัตนกวีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น แต่งขึ้นในปี พ.ศ. 2350 ยังคงเรียกพื้นที่ตั้งของเมืองชลบุรีว่า บางปลาสร้อย ในขณะที่เอกสารทางราชการเรียกพื้นที่ดังกล่าวว่า เมืองชลบุรี มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 1919 ชื่อ (เมือง) บางปลาสร้อย มาปรากฏในเอกสารทางราชการอีกครั้งในปี พ.ศ. 2459 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงมีพระราชหัตถเลขาตอบ “คำขอเปลี่ยนคำเรียกหน่วยปกครองส่วนภูมิภาคจาก “เมือง” เป็น “จังหวัด”...” พร้อมทั้งขอเปลี่ยนชื่ออำเภอตามชื่อตำบลที่เป็นที่ตั้งที่ว่า การอำเภอว่า “นามอำเภอบางแห่งเป็นนามเมืองหรือสถานที่มีตำนานควรคงไว้ตามเดิม นอกจากนั้นให้เปลี่ยนไปตามที่เสนอมา” (กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2453-2498) เอกสารรัชกาลที่ 6 ม. 3.2/ 1.23) ดังนั้น อำเภอเมืองชลบุรีจึงเปลี่ยนเป็น “อำเภอบางปลาสร้อย” ปัจจุบันชื่อบางปลาสร้อยเป็นเพียงชื่อตำบลตำบลหนึ่งในเขตอำเภอเมืองชลบุรี

บางปลาสร้อย เป็นเมืองท่าจอดพัก ขนถ่ายสินค้า ตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าทางทะเลระหว่างราชอาณาจักรไทย (สมัยกรุงศรีอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น) กับนานาชาติ

เมืองบางปลาสร้อยเป็นเมืองที่มีความหลากหลายทั้งด้านภูมิโนเวค และวัฒนธรรม กล่าวคือ อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งทางบกและทางทะเล บนบกพื้นที่ด้านในของเมืองสมบูรณ์ด้วย ป่าไม้ (ทั้งป่าดิบ และป่าเบญจพรรณ) สัตว์ป่านานาชนิด ห้วย หนอง คลอง บึง ซึ่งรับน้ำจากภูเขาตอนในของเมืองในฤดูฝน พื้นที่ริมทะเลมีป่าชายเลนซึ่งเป็นนิเวศของสัตว์จำพวก กุ้ง หอย ปู ปลา ไกลออกไปในทะเลมีปลานานาชนิด ทั้งปลาหน้าดิน และ ปลาน้ำลึก เป็นแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์

ด้วยที่ตั้งที่เป็นเมืองท่าจอดพักเรือสินค้าจากนานาประเทศ และความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้เป็นที่รู้จัก และสนใจของผู้ที่เข้ามาติดต่อค้าขาย และประกอบอาชีพที่ สืบเนื่องกับการค้า เช่น อาชีพบริการต่างๆ (ขนถ่ายสินค้า ซ่อมบำรุงเรือสินค้า จัดหาอาหารทั้งสดและแห้ง น้ำจืด ของใช้ ที่จำเป็นในการดำรงชีพ ฯลฯ) ให้เข้ามาประกอบอาชีพและ ตั้งถิ่นฐานเป็นการถาวรขึ้น เมืองบางปลาสร้อยจึงเป็นแหล่งรวม ของประชากรหลากหลายชาติพันธุ์ เป็นเมืองที่มั่งคั่งด้วย วัฒนธรรมและภูมิปัญญา ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญอีกปัจจัยหนึ่งในการ สร้างสรรค์ความเจริญรุ่งเรืองให้แก่เมืองบางปลาสร้อยในอดีต จนพัฒนาขึ้นเป็นเมืองชลบุรีและจังหวัดชลบุรี ซึ่งเป็นเมืองหลักใน แผนพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก (Eastern Seaboard Development Program) และเป็นพื้นที่พัฒนาระเบียงเศรษฐกิจ ภาคตะวันออก (EEC : Eastern Economic Corridor) ในยุค Thailand 4.0 (เสนาฯ อุณาภูล. 2552 : หน้า 136-150)

จากเมืองจัตวาในสมัยกรุงศรีอยุธยาพัฒนาต่อเนื่องมา เป็นพื้นที่พัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก เพราะอะไร มีอะไรเป็นฐานรากและภูมิพลัง

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. ศึกษาความหลากหลายของภูมิประเทศ สิ่งแวดล้อม ทางธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม ภูมิปัญญาของเมือง บางปลาสร้อย
2. ศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ จากเมือง บางปลาสร้อยถึงชลบุรีปัจจุบัน (4.0)
3. สังเคราะห์ปัจจัยที่เป็นฐานราก และภูมิพลังของ จังหวัดชลบุรี

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ : เมืองบางปลาสร้อยตามแผนที่ ไตรภูมิสมัยกรุงศรีอยุธยา และหลักฐานอื่นๆ (ซึ่งมิได้มีการระบุ ขอบเขตไว้) จึงอนุมานตามแนวพรมแดนธรรมชาติ ดังนี้ ทิศเหนือ จรดคลองสังเขป ทิศใต้จรดคลองบางโปร้ง ทิศตะวันตกจรด อ่าวไทย ทิศตะวันออกรวมพื้นที่บางส่วนของอำเภอพานทอง บางส่วนของอำเภอบ้านบึง และพื้นที่จังหวัดชลบุรีปัจจุบัน

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา : พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เมืองบางปลาสร้อย-จังหวัดชลบุรีด้านภูมิโนเวค ภูมิสังคม และ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นบางปลาสร้อย (ชลบุรี) รวมทั้งปัจจัย ที่เป็นฐานราก และภูมิพลังของจังหวัดชลบุรี

3. ขอบเขตด้านเวลา : สมัยกรุงศรีอยุธยา-ชลบุรีปัจจุบัน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับเมืองบางปลาสร้อย-จังหวัด ชลบุรีปัจจุบัน ทั้งในด้านภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม ภูมิปัญญา
2. ได้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการทาง ประวัติศาสตร์จากเมืองบางปลาสร้อยถึงชลบุรี 4.0
3. ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับปัจจัยที่เป็นฐานราก และ ภูมิพลังของจังหวัดชลบุรี

ผลการวิจัย

ภูมิสังคมและวัฒนธรรมบางปลาสร้อย-ชลบุรีปัจจุบัน

เมืองบางปลาสร้อย เป็นเมืองท่าจอดพักและขนถ่ายสินค้า ที่ตั้งอยู่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกในเขตจังหวัดชลบุรี ซึ่ง ปรากฏชื่อในแผนที่ไตรภูมิสมัยกรุงศรีอยุธยา 4 เมือง คือ บางทราย อยู่ตอนเหนือ ถัดลงมาคือเมืองบางปลาสร้อย ต่อจากบางปลาสร้อย ไปทางใต้เป็นบางพระเรือ ส่วนที่อยู่ใต้สุดของชายฝั่งทะเลชลบุรี สมัยนั้นคือ บางละมุง ชุมชนดังกล่าวพัฒนาขึ้นเป็นบ้านเป็นเมือง เมื่อประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ 19-พุทธศตวรรษที่ 20 สันนิษฐานว่าเมืองศรีโพธิ์ที่บางทรายพัฒนาขึ้นเป็นเมืองท่า บนเส้นทางการค้าทางทะเลระหว่างประเทศก่อนอีก 3 ชุมชน ที่กล่าว ต่อมาชายฝั่งทะเลของศรีโพธิ์ถูกโคลนเลนที่ถูกพัดพา มาจากปากน้ำบางปะกงที่ถมจนตื้นเขิน เรือสินค้าไม่สามารถ จอดเทียบท่าได้เหมือนแต่เดิม ท่าจอดพักขนถ่ายสินค้า จึงต้องเลื่อนตัวมาที่บางปลาสร้อย ชุมชนบางปลาสร้อยจึง

ขยายตัวอย่างคึกคัก มีชีวิตชีวาขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น ผู้คนจากต่างเมืองและต่างประเทศ เข้ามาประกอบอาชีพ ที่เกี่ยวเนื่องสอดคล้องกับการค้าสำเภา จนที่ดินริมฝั่งทะเล เมืองบางปลาสร้อยไม่เพียงพอให้ตั้งบ้านเรือนที่อยู่อาศัย จึงมีการต่อสะพานยื่นลงไปในทะเล แล้วสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย เชื่อมต่อกับสะพานทั้งสองฟากของสะพาน (สุภิน สืบสงวน. 2518 : หน้า 85)

ความหลากหลายทางภูมินิเวศ

ที่ตั้งลักษณะภูมิประเทศและสิ่งแวดล้อมของเมือง บางปลาสร้อย ทิศตะวันตกจรดอ่าวไทย ส่วนที่เป็นเส้นทางการค้า ทางทะเลระหว่างประเทศ จึงมีเรือสินค้าจากนานาประเทศมาจอดพักขนถ่ายสินค้าทั้งขาเข้าและขาออกจากราชอาณาจักรไทย ริมฝั่งเป็นที่ราบชายทะเลน้ำท่วมถึง มีป่าชายเลนที่อุดมสมบูรณ์ด้วย

พรรณไม้ (โกงกาง แสม) มีหาดเลนที่สมบูรณ์ด้วย กุ้ง หอย ปู ปลา ปัจจุบันมีการทำฟาร์มหอยแมลงภู และฟาร์มหอยนางรม และมีการเพาะเลี้ยงปลาน้ำกร่อย (ปลากะพง) ไก่ลอกไปจากชายฝั่งเป็นท้องทะเลที่อุดมไปด้วยปลานานาชนิด กุ้ง ปูม้า ปลาหมึก ฯลฯ มีการทำโปะน้ำตื้น โปะน้ำลึก อวนลาก อวนรุน อวนโพง อวนลอย ปลา ปู กุ้ง อวนล้อมจับปลากะตัก ฯลฯ ประมง เป็นอาชีพที่ทำรายได้ให้แก่เมืองชลบุรีมากไม่แพ้อาชีพอื่น ๆ ด้านเหนือแถบตะวันตกเป็นที่ลุ่มต้ำน้ำทะเลท่วมถึงเหมาะแก่การทำนาเกลือ เป็นการทำนาเกลือในเขตตำบลคลองตำหรุ ด้านใต้ในอดีตพื้นที่เป็นป่าเขาเป็นส่วนใหญ่ พื้นที่ตามหุบเขามีดินที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก (ทำไร่ ทำสวน ทำนา) ด้านตะวันออกพื้นที่เป็นป่าเขาเช่นกัน มีฝนตกชุก ส่วนที่เป็นที่ราบต่ำ ฝนตกน้อยกว่าแถบภูเขา ในเขตที่ทำกรกสิกรรม นอกจากพื้นที่ที่เป็นลำราง หรือห้วยหนองแล้ว ไม่มีน้ำท่วมเลย ชาวนาในเขตนี้ มักจะยกคันนากักน้ำไว้จึงมีน้ำหล่อเลี้ยงต้นข้าวในฤดูทำนา (กรมศิลปากร. 2483 : หน้า 17-19)

ความหลากหลายด้านวัฒนธรรมภูมิปัญญา

ความหลากหลายด้านวัฒนธรรมภูมิปัญญา มีที่มาจากความหลากหลายด้านชาติพันธุ์ของประชากรในพื้นที่ ตามที่ได้กล่าวแล้วว่า เมืองบางปลาสร้อยเป็นเมืองท่าบนเส้นทางการค้า ทางทะเลระหว่างประเทศจึงเป็นที่รู้จักและมีชาวต่างชาติเข้ามา

ประกอบอาชีพแล้วตัดสินใจตั้งถิ่นฐานที่บางปลาสร้อยหลายชาติ หลายภาษา หลายวัฒนธรรม ความเชื่อ และภูมิปัญญาเขาเหล่านั้น เข้ามาพร้อมกับความหวัง ความเชื่อ ทักษะ ความเชี่ยวชาญ ในการประกอบอาชีพ ประชากรในพื้นที่อำเภอเมืองชลบุรี (เมืองบางปลาสร้อยในอดีต) กว่าร้อยละ 50 เป็นคนไทย เชื้อสายจีน ซึ่งมีบรรพบุรุษเป็นชาวจีนโพ้นทะเลอพยพเข้ามา ประกอบอาชีพ แล้วตัดสินใจตั้งถิ่นฐานอยู่อย่างถาวร อาชีพ ที่บรรพชนชาวจีนนำมาแต่อดีตก็คือ ทำกสิกรรม (ปลูกพืชผัก พืชสวน พืชไร่) เลี้ยงเป็ด ไก่ และสุกร ทำประมง และเพาะเลี้ยง ฝ้ายฝัก คำขาย งานบริการขับเรือ ขนถ่ายสินค้า รับจ้างทั่วไป งานช่าง เช่น ช่างไม้ ช่างก่อสร้าง ต่อเรือ แกะสลักหิน ฯลฯ อุตสาหกรรมการเกษตร เช่น ทำน้ำตาลอ้อย (น้ำตาลทรายแดง) น้ำมัน (ถั่วลิสง) แป้งมัน เครื่องดื่ม (สุรา และอื่นๆ) อุตสาหกรรม สิ่งทอ ฯลฯ การเงิน การธนาคาร ฯลฯ นอกจากคนจีนซึ่งปัจจุบัน กลายเป็นคนไทยเชื้อสายจีนแล้ว ยังมีคนไทยเชื้อสายลาว เชื้อสายมอญ ซึ่งมีวัฒนธรรมความเชื่อ ทักษะ และภูมิปัญญา ในการประกอบอาชีพใกล้เคียงกับคนไทยโดยทั่วไป คือ ทำนา ทำสวน ทำไร่ และงานหัตถกรรมจำพวกทอผ้า จักสาน ส่วน คนเชื้อสายมอญมีความชำนาญในการทำเครื่องปั้นดินเผา (อิฐมอญ) ที่ใช้ในการก่อสร้างศาสนสถาน กำแพงเมือง รวมทั้ง ที่อยู่อาศัย และอาคารพาณิชย์

ส่วนบรรพชนที่เป็นชาวอินเดีย เปอร์เซีย ญวน (เวียดนาม) และอื่นๆ ซึ่งมีความชำนาญด้านการค้าและการเดินเรือ ถึงแม้จะมี จำนวนไม่มากนัก แต่ในอดีตก็เป็นส่วนหนึ่งของความหลากหลาย ทางด้านวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และเป็นภูมิพลังของจังหวัดชลบุรี ด้วยเช่นกัน หลักฐานที่แสดงความหลากหลายทางด้านความเชื่อ วัฒนธรรม และประเพณี ที่ยังปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน ได้แก่ ศาสนสถานของศาสนาต่างๆ ในเขตอำเภอเมืองชลบุรี ซึ่งมีวัด และสำนักสงฆ์กว่า 60 แห่ง โบสถ์คาทอลิกและโปรเตสแตนต์ กว่า 10 แห่ง มัสยิด 1 แห่ง

ศาลเจ้าและวัดจีนจำนวนมาก ศาสนสถานแต่ละแห่ง ต่างมีกิจกรรมประเพณีหลายรูปแบบ บางศาสนสถานกลายเป็น แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้ง ภายในจังหวัด ต่างจังหวัด และต่างประเทศเข้ามาท่องเที่ยวชม ความงามทางศิลปะ มาประกอบพิธีปิดป่าสะเดาะเคราะห์ และ ความสำเร็จในด้านต่างๆ เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจในการดำเนิน ชีวิตต่อไปในอนาคต

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์

สมัยกรุงศรีอยุธยา : ชุมชนบางปลาสร้อยพัฒนาขึ้นเป็นเมืองท่าบนเส้นทางการค้าทางทะเลระหว่างราชอาณาจักรอยุธยา กับนานาประเทศ แทนที่เมืองศรีพโลซึ่งสูญเสียศักยภาพการเป็นเมืองท่าไปเพราะการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ สมัยกรุงศรีอยุธยา ถือเป็นยุคทองของการค้าทางทะเล ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง การค้าระหว่างประเทศขยายตัวอย่างกว้างขวาง พระองค์ต้องทรงตั้งพระคลังสินค้าขึ้นเป็นหน่วยงานกลาง และรับชาวต่างประเทศที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านการค้า การเดินเรือ และพิธีการทางการทูตเข้ามาบริหารจัดการ เช่น รับผู้เชี่ยวชาญทางการค้าชาวจีนมาดูแลการค้าระหว่างราชอาณาจักรอยุธยากับประเทศทางเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตำแหน่งเจ้ากรมท่าซ้าย (พระ ย่า) โขภักกราชเศรษฐี) และรับผู้เชี่ยวชาญชาวเปอร์เซียมารับผิดชอบการค้ากับประเทศทางเอเชียใต้และเอเชียตะวันตก ในตำแหน่งเจ้ากรมท่าขวา (จุฬาราชมนตรี)

สินค้าออกที่สำคัญของราชอาณาจักรอยุธยา ได้แก่ ของป่า เครื่องเทศ สมุนไพร หนังสัตว์ และตะกั่ว สินค้าเข้า เป็นสินค้าฟุ่มเฟือยสำหรับชนชั้นสูง เช่น ผ้าแพร ผ้าไหมจากจีน ผ้าลายจากอินเดีย พรมจากเปอร์เซีย เครื่องแก้วจากยุโรป เป็นต้น

เรือพาณิชย์ที่เข้ามาติดต่อค้าขายกับราชอาณาจักรอยุธยา ไม่ว่าจะเป็นมาจากทะเลจีนใต้หรือทะเลอันดามันทั้งขาเข้าและขาออกจะแวะจอดพักขนถ่ายสินค้า ซ่อมบำรุงเรือ จัดหาเครื่องอุปโภค บริโภค ที่เมืองบางปลาสร้อย เมืองบางปลาสร้อยจึงคึกคัก มั่งคั่ง หลากหลายด้วยผู้คน สินค้า และกิจกรรมในการดำเนินชีวิต มีโอกาสและมีชีวิตชีวา ท้าทายความสามารถและสติปัญญาตลอดระยะเวลากว่า 400 ปี (ภารดี มหาขันธ์ และนันท์ชญา มหาขันธ์. 2553 : หน้า 29-38)

สมัยกรุงธนบุรี : สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี หรือที่ผู้คนทั่วไปขนานพระนามพระองค์ว่า “พระเจ้าตากสิน” เป็นลูกครึ่งไทย-จีน บิดาเป็นชาวจีนชื่อ “เจ็งย้ง” มารดาเป็นคนไทยชื่อ “นกเอี้ยง” เมื่อพระองค์ทรงกอบกู้กรุงศรีอยุธยาคืนจากพม่าได้แล้ว ทรงสถาปนา ศูนย์อำนาจทางการเมืองการปกครอง และเศรษฐกิจใหม่ที่กรุงธนบุรี ชาวจีนจากเฉิงไห่ บ้านเกิดของพระบิดา และชาวจีนในเขตรอบๆ เมืองซันไห่ ในมณฑลกวางตุ้งตัดสินใจอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในราชอาณาจักรไทยเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว บาทหลวงชาวฝรั่งเศสที่อยู่ในราชอาณาจักรไทยสมัยนั้นให้ทรงสนพระทัยว่า การที่ราชอาณาจักรไทยสามารถกอบกู้ฐานะทางเศรษฐกิจได้

อย่างรวดเร็วภายหลังการเสียกรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. 2310 ไม่นาน เพราะมีคนจีนเป็นกำลังสำคัญในการชุดค้นสมบัติจำนวนมากจากซากปรักหักพัง ได้เงินทองจำนวนมากมาใช้หมุนเวียนในราชอาณาจักรธนบุรี ด้วยความอดสาหัส และความชำนาญทางการค้า และการอุตสาหกรรม (สกินเนอร์. 2546 : หน้า 19-29 อ้างถึงใน ภารดี มหาขันธ์. 2553 : หน้า 38-40)

ปลายรัชสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงแต่งตั้งให้บุตรของเจ้าพระยาจักรี (หมุด) หรือที่เรียกกันในสมัยนั้นว่า “เจ้าพระยาจักรีแขก” ที่ชื่อหวังเป็น “พระชลบุรีศรีมหาสมุทร” ผู้รั้ง (รักษา) เมืองชลบุรีสืบต่อกันมาจนถึงยุคปฏิรูปการปกครองส่วนภูมิภาคในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (จังหวัดชลบุรี. 2544 : หน้า 54-55)

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น : เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในพื้นที่เมืองชลบุรี คือ

1. องค์กรเชื้อสาย (พระเจ้าเวียดนามยาโลง) ลี้ภัยทางการเมืองจากเวียดนามมาอยู่ที่เกาะกระบือ เมืองชลบุรี และได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ ให้เข้าไปพำนักอยู่ที่บ้านไต้ต้นสำโรง (ต่อมาได้เป็นบ้านของกงสุลโปรตุเกส) ก่อนกลับไปกอบกู้บ้านเมือง และได้เกลี้ยกล่อมราชสมบัติ เป็น “พระเจ้าเวียดนามยาโลง”
  2. ชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในชลบุรีเพิ่มมากขึ้น และเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในการบุกเบิกพื้นที่ทำไร่อ้อย และโรงงานน้ำตาล (ทรายแดง) ซึ่งเป็นสินค้าหลักที่ทำการได้ให้แก่จังหวัดชลบุรี
  3. เกิดบ้านเมืองใหม่ขึ้นทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือของเมืองบางปลาสร้อย โดยกลุ่มลาวอาสาปากน้ำในปี พ.ศ. 2371 เมืองใหม่นี้ได้รับพระราชทานนามว่า “เมืองพนสนิมคม” เมืองนี้ต่อมาถูกยุบรวมกับเมืองชลบุรี เช่นเดียวกับเมืองบางละมุง เป็นเมืองชลบุรีในช่วงที่มีการปฏิรูประเบียบบริหารราชการส่วนภูมิภาค (ภารดี มหาขันธ์. 2552 : หน้า 97-99)
- สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ยุคปรับปรุงประเทศตามแบบสมัยใหม่-ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 :** เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานี้ คือ
1. การผ่อนคลายความตึงเครียดทางการเมือง ระหว่างราชอาณาจักรสยามกับจักรวรรดินิยมตะวันตก ด้วยการทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและการค้ากับอังกฤษ ฝรั่งเศส ประเทศอื่นๆ ในยุโรป สหรัฐอเมริกา และบางประเทศในเอเชีย

รวมกว่า 10 ประเทศ สนธิสัญญาดังกล่าวรู้จักกันในนาม “สนธิสัญญาชุดเบาริง” ผลของสนธิสัญญานี้ ถึงแม้จะทำให้ประเทศไทยสามารถประทับประคองเอกราชไว้ได้ตามสภาพการณ์ของสมัยนั้น แต่ราชอาณาจักรสยามก็ต้องเสียอธิปไตยทางด้านการศาล และการจัดเก็บภาษีอากรการค้ากับประเทศคู่สัญญา ส่วนผลกระทบทางเศรษฐกิจหลังการทำสนธิสัญญาชุดนี้แล้ว การค้าระหว่างประเทศของไทยขยายตัวกว้างขวางมากขึ้น ชาวกลายเป็นสินค้าออกที่นำรายได้เข้าประเทศได้มากกว่าสินค้าชนิดอื่นๆ แต่วิธีการทำน่ายังใช้วิธีเดิม ผลผลิตข้าวที่เกิดขึ้นเป็นฝีมือคนไทย (+ลาว+มอญ) แต่ชาวจีนเป็นผู้ดำเนินการด้านการค้าและอุตสาหกรรม (เป็นผู้ค้าภายในประเทศ และเป็นเจ้าของโรงสี) ส่วนชาวยุโรปเป็นผู้ส่งข้าวเป็นสินค้าออก ชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยยังไม่เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นเท่ากับอัตราการเพิ่มขึ้นของผลผลิตข้าว ส่วนผลพลอยได้ทางสังคมก็คือ การผ่อนปรนเรื่องการเกณฑ์แรงงานภาคบังคับ มีการจ้างแรงงานชาวจีนมาทำงานโยธาแทนไพร่เกณฑ์ มีการนำเข้าชาวจีนจำนวนมาก และชาวจีนเริ่มกระจายตัวไปตั้งถิ่นฐานประกอบอาชีพอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของไทย จังหวัดชลบุรีเป็นจังหวัดที่มีชาวจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานประกอบอาชีพเป็นจำนวนมาก และกระจายอยู่ทุกอำเภอ

2. การปฏิรูประเบียบบริหารราชการส่วนภูมิภาค พ.ศ. 2437-2475 เป็นช่วงเวลาที่ถูกครองโดยนักวิทยาการตะวันตก มาปรับใช้พัฒนาประเทศ นำระบบ “เทศาภิบาล” มาใช้พัฒนาราชอาณาจักรสยามให้เป็นรัฐชาติตามแบบสมัยใหม่ ในส่วนของจังหวัดชลบุรี เกิดการรวมเมืองบางปลาสร้อย (ชลบุรี) เมืองบางละมุง และเมืองพนัสนิคมเข้าเป็นเมืองแบบใหม่เพียงเมืองเดียว ใช้ชื่อว่า “เมืองชลบุรี” ขึ้นกับมณฑลปราจีนบุรี กระทรวงมหาดไทย (การตี มหาพันธ์. 2552 : หน้า 96-108)

ชลบุรีหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475-แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2504-2529 :

ในช่วงเวลาดังกล่าวมีเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นพัฒนาการของจังหวัดชลบุรีในด้านการปกครองท้องถิ่น การสาธารณสุข การคมนาคม การท่องเที่ยว การศึกษา ความมั่นคงด้านพลังงาน การปรับปรุงและพัฒนาการใช้ที่ดินสาธารณประโยชน์ ดังนี้

1. กำเนิดเทศบาลเมืองชลบุรีในปี พ.ศ. 2478
2. กำเนิดและพัฒนาการโรงพยาบาลชลบุรี
3. การเปลี่ยนแปลงด้านการคมนาคม (เกิดถนนสุขุมวิท)

พ.ศ. 2485

4. สร้างที่พักตากอากาศ และเรือนรับรองของรัฐบาลที่เขาสามมุข แหลมแท่น และสถานตากอากาศบางแสน

5. กำเนิดสถาบันอุดมศึกษาแห่งแรกในส่วนภูมิภาค (วิทยาลัยวิชาการศึกษา บางแสน) ที่ตำบลแสนสุข อำเภอเมืองจังหวัดชลบุรี ในปี พ.ศ. 2498

6. เกิดอุตสาหกรรมปิโตรเลียมที่ศรีราชา (โรงกลั่นน้ำมันไทยออยล์ พ.ศ. 2504 โรงกลั่นน้ำมันปิโตรเลียม เอสโซ่ พ.ศ. 2510 และคลังปิโตรเลียมศรีราชา (ปตท.)

7. กำเนิดเมืองพัทยา เริ่มจากเป็นที่ตากอากาศของทหารสหรัฐอเมริกาจากสมรภูมिवีเยตนามในปี พ.ศ. 2502

8. การสร้างเมืองใหม่ของจังหวัดชลบุรี : โครงการปรับปรุงที่ดินสาธารณประโยชน์ชายทะเลอำเภอเมืองชลบุรี

ชลบุรีช่วงแผนพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก (พ.ศ. 2524-ปัจจุบัน)

ช่วงเตรียมการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 เป็นช่วงที่ประเทศไทยประสบกับปัญหาการขาดเสถียรภาพทางการเงินการคลัง รวมทั้งขาดดุลการค้าและการชำระหนี้ แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 จึงถูกกำหนดให้เป็นทั้งแผนรับและแผนรุก แผนรับคือการแก้ปัญหาเร่งด่วนของประเทศ ส่วนแผนรุกคือ การพัฒนาชนบทยากจน พัฒนาเมืองหลัก การกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาค และสร้างบรรยากาศความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน โดยทำเป็นแผนชื่อ “แผนพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก” (Eastern Seaboard Development Program) เป็นยุทธศาสตร์แบบผสมผสานภาครัฐและเอกชน โดยภาครัฐเป็นผู้ลงทุนด้านสาธารณูปโภคและอุตสาหกรรมหลักพื้นฐาน ภาคเอกชนลงทุนอุตสาหกรรมต่อเนื่องเพื่อสนับสนุนการกระจายกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และอุตสาหกรรมออกสู่ภูมิภาคอย่างเป็นระบบ โดยมีระยะเวลาของแผน 20 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2524-2543 แผนนี้มีเป้าหมายการพัฒนา 3 ด้าน คือ 1) พื้นที่เป้าหมาย 2) เป้าหมายทางเศรษฐกิจ 3) เป้าหมายด้านการพัฒนาชนบท พื้นที่เป้าหมายการพัฒนาคือ จังหวัดฉะเชิงเทรา ชลบุรี และระยอง โดยแบ่งเป็น 2 เขต คือ พื้นที่บริเวณแหลมฉบัง จังหวัดชลบุรี ให้เป็นที่ตั้งท่าเรือพาณิชย์และอุตสาหกรรมขนาดกลาง และขนาดย่อม ที่ไม่มีปัญหาด้านมลพิษ ส่วนพื้นที่บริเวณมาตาพุด จังหวัดระยอง ให้เป็นอุตสาหกรรมทันสมัย เป็นแหล่งที่ตั้งอุตสาหกรรมที่สำคัญคือ โรงแยกก๊าซ อุตสาหกรรมปิโตรเคมี อุตสาหกรรมปุ๋ยเคมี

อุตสาหกรรมที่มีการนำเข้าวัตถุดิบ และอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก ควรตั้งอยู่ใกล้ท่าเรือน้ำลึก ส่วนเป้าหมายทางเศรษฐกิจระยะแรกคือ เกิดการจ้างงานทั้งทางตรงและทางอ้อมประมาณ 3 แสนคน ช่วยประหยัดเงินตราต่างประเทศปีละประมาณ 4 หมื่นล้านบาท เนื่องจากมีอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้าเป็นส่วนใหญ่ สำหรับเป้าหมายด้านการพัฒนาชุมชนตามแผนเมืองชลบุรีจะเป็นศูนย์กลางของภูมิภาคที่ทวีความสำคัญมากยิ่งขึ้น ทั้งในเชิงธุรกิจการค้า และการบริหารงานภาครัฐ

แหลมฉบังจะเป็นท่าเรือสมัยใหม่ของประเทศ พัทยาจะเป็นเมืองท่องเที่ยวควบคู่ไปกับเป็นศูนย์พาณิชย์และธุรกิจการค้า ส่วนมาบตาพุดจะเป็นอุตสาหกรรมสมัยใหม่ของประเทศ เมืองระยองจะเป็นศูนย์บริการและฐานการศึกษา และวิจัยด้านเทคโนโลยี (เสนาะ อุณาкул. 2552 : หน้า 143-144)

ปัจจัยที่เป็นฐานรากและภูมิพลังของจังหวัดชลบุรี

จากการศึกษาภูมิโนเวศวัฒนธรรม และพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของเมืองบางปลาสร้อยในสมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงชลบุรีปัจจุบัน พบว่า ปัจจัยสำคัญที่เป็นฐานรากและภูมิพลังในจังหวัดชลบุรีพัฒนาจากเมืองจัตวาในสมัยกรุงศรีอยุธยาขึ้นเป็นเมืองหลักในแผนพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก และเป็นพื้นที่พัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (EEC : Eastern Economic Corridor) ในยุค Thailand 4.0 ได้แก่

1. ความหลากหลายทางภูมิโนเวศ : นอกจากที่ตั้งของเมืองบางปลาสร้อย (ตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าระหว่างประเทศของราชอาณาจักรไทยกับนานาประเทศ) จะเอื้อต่อความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และสังคมแล้ว บางปลาสร้อยยังสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ จำพวก แร่ธาตุ ดิน น้ำ ป่าไม้ สัตว์ป่า ฯลฯ ทรัพยากรแร่ธาตุ ชลบุรีมีแร่เหล็ก และพลวง ซึ่งมีประโยชน์ต่ออุตสาหกรรมรถยนต์ อุตสาหกรรมโลหะ (หล่อตัวพิมพ์ ยาง และอาวุธ)

ทรัพยากรดิน ถึงแม้ว่าดินจะไม่สมบูรณ์มากนัก แต่ก็เป็นที่ดินที่เหมาะสมกับการปลูกพืชไร่ (อ้อย มันสำปะหลัง สับปะรด มันเทศ เผือก ถั่วลิสง ฯลฯ) พืชสวนจำพวกผักนานาชนิด และสวนผลไม้ ได้แก่ มะม่วง ขนุน มะพร้าว ฝรั่ง ฯลฯ ส่วนข้าวจะปลูกมากแถบลุ่มน้ำพานทอง คลองหลวง

ทรัพยากรน้ำ ชลบุรีไม่มีแม่น้ำไหลผ่าน มีเพียงลำน้ำเล็กๆ สายสั้นๆ และแหล่งน้ำธรรมชาติผิวดิน ส่วนน้ำบาดาลมีไม่มากพอ

ที่จะดึงมาใช้ในอุตสาหกรรม จึงมีการสร้างแหล่งน้ำขึ้น เพื่อให้มีน้ำเพียงพอกับการขยายตัวทางสังคมและเศรษฐกิจ แหล่งน้ำที่สร้างขึ้นแทนแหล่งน้ำธรรมชาติ คือ อ่างเก็บน้ำต่างๆ (กักเก็บน้ำฝน)

ทรัพยากรป่าไม้ ก่อนยุคปรับปรุงประเทศตามแบบตะวันตก พื้นที่เกือบทั้งจังหวัดชลบุรีเต็มไปด้วยป่าไม้ ทั้งป่าดงดิบ ป่าเบญจพรรณ และป่าชายเลน (สมัยกรุงศรีอยุธยาชลบุรีเป็นเมืองส่วยไม้แดง)

ความอุดมสมบูรณ์ของป่าดงดิบ และป่าเบญจพรรณนำมาซึ่งอุตสาหกรรมป่าไม้ และแปรรูปไม้กระยาเลย ศรีราชา ซึ่งเป็นบริษัททางธุรกิจขนาดใหญ่บริษัทแรกในภาคตะวันออก ตั้งแต่ทศวรรษที่ 2440 และนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคม และการปกครอง ในพื้นที่ตอนใต้ของเมืองบางปลาสร้อยอย่างรวดเร็ว

ทรัพยากรสัตว์ป่า ความอุดมสมบูรณ์ของป่าดงดิบ ป่าเบญจพรรณ และป่าชายเลน นำมาซึ่งความมั่งคั่งหลากหลายของสัตว์ป่านานาชนิด นับแต่ช้าง เก้ง กวาง กระต่าย ลิง ค่าง ชะนี และสัตว์ปีกจำพวกนกนานาชนิด รวมทั้งสัตว์น้ำเค็มประเภท กุ้ง หอย ปู ปลานานาชนิด ทั้งที่อยู่ในป่าชายเลนและในทะเล ในทศวรรษที่ 2490 เป็นต้นมา รัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าขึ้น เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า ไว้เป็นมรดกทางธรรมชาติที่ทรงคุณค่าทั้งทางอาหาร ยา และเศรษฐกิจ

กล่าวโดยสรุป ที่ตั้งและความหลากหลายทางภูมิโนเวศของบางปลาสร้อย เป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งที่เป็นฐานรากและภูมิพลังของจังหวัดชลบุรี

2. ความหลากหลายด้านนิเวศวัฒนธรรม : ที่ตั้งเมืองบางปลาสร้อยเป็นปัจจัยส่งเสริมให้ชุมชนเมืองบางปลาสร้อยประกอบด้วยประชากรหลายเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรม นอกจากชาวไทยพื้นเมืองแล้ว ยังมีชาวจีน ชาวอินเดีย ชาวเปอร์เซีย และชาวมอญอพยพ เข้ามาประกอบอาชีพ และตั้งถิ่นฐานอยู่ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น กลุ่มลาวอาสาปากน้ำ (ลาวนครพนม) ขอเข้ามาสร้างบ้านแปงเมืองขึ้นใหม่ทางตอนเหนือของเมืองบางปลาสร้อย (เมืองพนสนิมคม) ชาวจีน ชาวอินเดีย ชาวเปอร์เซีย เป็นกลุ่มผู้มีความรู้ความชำนาญ และทักษะทางการค้า การเดินเรือ การช่าง (ต่อเรือ) การเกษตร การปศุสัตว์

อุตสาหกรรมกรรมการเกษตร (น้ำตาลอ้อย น้ำตาลทรายแดง) เจ้าภาษี นายอากร ส่วนชาวมอญ ชาวลาว ชาวกำพูชา มีความรู้ ความชำนาญ และทักษะในการประกอบอาชีพ รวมทั้งความเชื่อ (ศาสนา ประเพณี) ไม่แตกต่างจากชาวไทย เช่น ทำนา ทำสวน ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ และหัตถกรรม (ทอผ้า จักสาน)

นอกจากทักษะ ความชำนาญ และภูมิปัญญาในด้านต่างๆ แล้ว กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านั้นยังมีความเชื่อ ศาสนา ประเพณี พิธีกรรม ที่เขานำมาปฏิบัติเพื่อความเป็นสิริมงคล ความหวัง และกำลังใจในการประกอบกิจการงานอาชีพ ประจักษ์พยานส่วนหนึ่งที่แสดงให้เห็นในพื้นที่อำเภอเมืองชลบุรีปัจจุบันคือ วัดสำนักสงฆ์ โบสถ์คริสต์ (คาทอลิก และโปรเตสแตนต์) รวมทั้ง มัสยิด ศาลเจ้า และวัดจีนจำนวนมาก กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ดังกล่าวในปัจจุบันมีการผสมกลมกลืนกลายเป็นคนไทยเชื้อสายจีน อินเดีย เปอร์เซีย ลาว มอญ กำพูชา เวียดนาม ฯลฯ มีประเพณี และวิถีปฏิบัติที่ผสมกลมกลืนกับอัตลักษณ์ของท้องถิ่น

กล่าวโดยสรุป ความหลากหลายด้านนิเวศวัฒนธรรมเป็น ความมั่งคั่งทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ที่นำไปสู่ความเข้มแข็งทาง เศรษฐกิจ สังคม และเป็นฐานรากและภูมิพลังของจังหวัดชลบุรี มาถึงปัจจุบัน

3. นโยบายของรัฐในแต่ละยุคสมัย : นโยบายของรัฐเป็น อีกปัจจัยหนึ่งที่เป็นฐานรากและภูมิพลังของจังหวัดชลบุรี

3.1 นโยบายการเพิ่มกำลังคน : หลังการเสียกรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. 2310 แล้ว ราชอาณาจักรธนบุรีเปิดรับ ชาวจีนอพยพจากเฉาโจว (และพื้นที่ใกล้เคียง) และเปิดรับชาวมอญ อพยพมาเป็นกำลังในการฟื้นฟูราชอาณาจักรไทย รวมทั้งกวาดต้อน ชาวลาวจากเวียงจันทน์และหัวเมืองใกล้เคียงเข้ามาด้วย ในสมัยนั้น กำลังคนเป็นกำลังสำคัญในการผลิต (ทางเศรษฐกิจ) และเป็น เครื่องแสดงสถานภาพทางสังคมของผู้เป็นเจ้าของกำลังคน (อคิน ระพีพัฒน์. 2521 : หน้า 367-369)

3.2 นโยบายสร้างความสัมพันธ์กับชาติตะวันตก (อังกฤษ และอเมริกา) โดยการทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรี กับอังกฤษในปี พ.ศ. 2368 (สนธิสัญญาเบอร์นี) และสนธิสัญญา ทำนองเดียวกันนี้กับสหรัฐอเมริกาในปีเดียวกัน สนธิสัญญาทั้ง 2 ฉบับ มีลักษณะเป็นการตอบแทนซึ่งกันและกัน

3.3 นโยบายผ่อนคลายความตึงเครียดทางการเมือง กับจักรวรรดินิยมตะวันตก ด้วยการยอมทำสนธิสัญญาเบาริง กับอังกฤษในปี พ.ศ. 2398 และทำสนธิสัญญาทำนองเดียวกันนี้

กับฝรั่งเศส และชาติอื่นๆ ในยุโรป อเมริกา รวมทั้งเอเชียบางประเทศ สนธิสัญญาชุดนี้ส่งผลกระทบต่อราชอาณาจักรไทย ทั้งในด้านการเมืองการปกครอง สังคม และเศรษฐกิจอย่างกว้างขวาง กล่าวคือ ในส่วนดีทำให้ไทยสามารถรักษาเอกราชในส่วนที่สำคัญไว้ได้ และนำไปสู่การปฏิรูประเบียบบริหารราชการแผ่นดิน กฎหมายและการศาล ด้านเศรษฐกิจทำให้ข้าวกลายเป็นสินค้า ออกที่นำรายได้เข้าประเทศต่อไปนานนับศตวรรษ พืชสิริมคและ พานทอง (รวมทั้งลุ่มน้ำบางปะกง) เป็นแหล่งผลิตข้าวที่สำคัญของภาคตะวันออก ทำตะกูด (พานทอง) เป็นทำข้าว (ตาลข้าว) ที่สำคัญของจังหวัดชลบุรี ส่วนด้านที่มีปัญหาก็คือ การยอมให้ สิทธิสภาพนอกอาณาเขตแก่คนของประเทศคู่สัญญา และการ กำหนดอัตราภาษีสินค้าไว้อยู่ละ 3 และข้อกำหนดในการขอแก้ไข สนธิสัญญาไว้อย่างไม่สุจริต แม้แต่นักวิชาการของชาว ตะวันตกในสมัยต่อมายังให้ทรรศนะว่า ประเทศไทยเพียงแต่ ได้ชื่อว่าเป็นอาณานิคมของจักรวรรดินิยมตะวันตก แต่ ความจริงแล้วเป็นอาณานิคมรูปแบบใหม่อยู่นานกว่าประเทศใดๆ

3.4 นโยบายปฏิรูปประเทศตามแบบสมัยใหม่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมอบนโยบายให้ กระทรวงมหาดไทยปฏิรูปการปกครองส่วนภูมิภาคซึ่งมีลักษณะ เป็นเมืองเล็กๆ รวมกันอย่างหลวมๆ ให้เป็นราชอาณาจักรที่เป็น อันหนึ่งอันเดียวกัน (เปลี่ยนจาก Empire เป็น Kingdom) กระทรวง มหาดไทยโดยสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพจึงนำ “ระบบ เทศาภิบาล” มาใช้ในการปกครองส่วนภูมิภาค เมืองชลบุรี (บางปลาสร้อย) บางละมุง และพนัสนิคม จึงถูกรวมเข้าเป็น เมืองเดียวกัน เรียกว่า “เมืองชลบุรี” ขึ้นอยู่ในมณฑลปราจีนบุรี นโยบายนี้ทำให้ชลบุรีมั่งคั่ง มั่นคง และเข้มแข็งขึ้น ทั้งในด้านการเมืองการปกครอง เป็นเมืองใหญ่ในระยะแรก (พ.ศ. 2441) มีหน่วยการปกครองระดับอำเภออยู่ในเมืองชลบุรี 8 อำเภอ มีการก่อสร้างสำนักงานของส่วนราชการตามแบบสมัยใหม่ ด้านความมั่นคง ตั้งและพัฒนาสถานีทหารเรือที่บางพระในปี พ.ศ. 2445 ด้านเศรษฐกิจ นอกจากการสร้างท่าเทียบเรือและอาศัย สถานที่อ่างศิลา เพื่ออำนวยความสะดวกแก่พ่อค้าวานิชแล้ว ยังมีการสร้างท่าเทียบเรือ สร้างประภาคาร อาคารพักอาศัยอีก 3 หลัง ที่เกาะสีชัง บนฝั่งด้านในของบางพระซึ่งเดิมเป็นป่าทึบ ในปี พ.ศ. 2438 เป็นต้นมามีคนเข้าไปกางป่าทำไร่อ้อย และตั้ง โรงหีบอ้อยกันมาก ในปี พ.ศ. 2443 เมืองชลบุรีมีโรงหีบอ้อยกว่า 80 โรง ในช่วงเวลานั้นน้ำตาลทรายแดงเป็นสินค้าออกที่สำคัญมาก

อย่างหนึ่งของเมืองชลบุรี การสรรพาคร ผลประโยชน์แผ่นดิน ในปี พ.ศ. 2442 เก็บได้ 81,076 บาท 55 อัฐ มากกว่าปี พ.ศ. 2441 ถึง 11,692 บาท 48 อัฐ รายการที่ได้เงินเพิ่มขึ้นมากคือ ค่านา เพราะตรวจเก็บละเอียดขึ้น ค่านาปี พ.ศ. 2443 น่าจะเก็บเพิ่มขึ้นได้อีกมากเพราะทำนาได้ผลทั่วกัน (เว้นแต่ชายทะเลเล็กน้อย) อากรค่าน้ำ อากรสมพักคร ในปี พ.ศ. 2442 เก็บได้เพิ่มขึ้นพอสมควร ส่วนรายได้ที่เก็บได้น้อยลงคือ ภาษีต่างๆ เพราะยกเลิกไปหลายชนิด แต่ปีหน้าคงจะได้เพิ่มขึ้น เพราะผลิตน้ำตาลทรายแดงได้เพิ่มขึ้นมาก (มูลนิธิพิพิธภัณฑวัตถุ. 2529 : หน้า 129-130)

3.5 นโยบายของรัฐหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 : ในส่วนของจังหวัดชลบุรี 1) เกิดเทศบาลเมืองชลบุรีขึ้นในปี พ.ศ. 2478 2) รับโอนโรงพยาบาลชลบุรีจากเทศบาลเมืองชลบุรีมาสังกัดกระทรวงสาธารณสุข ในปี พ.ศ. 2480 (สุภิน สืบสวน. 2518 : หน้า 133-135) โรงพยาบาลชลบุรีจึงได้รับการพัฒนาต่อเนื่องมาโดยลำดับจนได้เป็นโรงพยาบาลศูนย์ของภาคตะวันออก และเป็นโรงพยาบาลรัฐแห่งแรกที่ผ่านมาตรฐานระดับสากล (Joint Commission International Quality Approval) 3) พัฒนาการคมนาคมขนส่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางบกเกิด “ถนนสุขุมวิท” เชื่อมกรุงเทพฯ-ชลบุรี และหัวเมืองในภาคตะวันออก ปลายทศวรรษที่ 2520 ชลบุรีกลายเป็นศูนย์กลางการคมนาคมขนส่งในภาคตะวันออก มีเส้นทางติดต่อสะดวกทั้งทางบก ทางทะเล และทางอากาศ 4) ด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยว มีการสร้างบ้านพักสำนักนายกรัฐมนตรีที่เขาสามมูข และแหลมแท่น และสร้างสถานตากอากาศชายทะเลแห่งแรกที่หาดบางแสน ตำบลแสนสุข อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี เพื่อเป็นที่พักผ่อนนอกเมืองในวันหยุด 5) ปี พ.ศ. 2498 รัฐบาลขยายการศึกษาในระดับอุดมศึกษาในส่วนภูมิภาคขึ้นเป็นแห่งแรกที่ตำบลแสนสุข อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี คือ “วิทยาลัยวิชาการศึกษา บางแสน” ต่อมาได้ยกฐานะขึ้นเป็น “มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน” ในปี พ.ศ. 2517 และเป็น “มหาวิทยาลัยบูรพา” ในปี พ.ศ. 2533 ปี พ.ศ. 2500 ประเทศไทยได้เข้าเป็นสมาชิกองค์การสนธิสัญญาความร่วมมือกันแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ส.ป.อ. : South East Asia Treaty Organization “SEATO”) ถือเป็นจุดเริ่มต้นของความเจริญเติบโตของพหุชา อันเนื่องมาจากทหารสหรัฐอเมริกาจากสมรภูมิเวียดนาม เข้ามาพักผ่อนตากอากาศที่หาดพัทยาในปี พ.ศ. 2502 จากนั้นอีกเพียงหนึ่งทศวรรษ พัทยา ก็กลายเป็นสถานตากอากาศชายทะเล

ที่มีชื่อเสียงระดับนานาชาติ (6) ในด้านความมั่นคงทางพลังงาน อำเภอสัตร์ราชากลายเป็นที่ตั้งของอุตสาหกรรมปิโตรเลียม เพราะความเหมาะสมของที่ตั้ง ความสะดวกในการคมนาคมขนส่ง และความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรการท่องเที่ยว และทรัพยากรที่เอื้อต่ออุตสาหกรรมบริการ การประมง และอื่นๆ

3.6 นโยบายพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก (Eastern Seaboard Development Program) พ.ศ. 2524-2548 : นโยบายนี้มุ่งพัฒนาให้ภาคตะวันออกเป็นภูมิภาคที่จะเปิดระบบเศรษฐกิจของประเทศไปสู่การค้ากับนานาชาติได้อย่างกว้างขวาง มีประสิทธิภาพ และเป็นภูมิภาคที่สามารถรองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่กระจายออกจากกรุงเทพฯ เพื่อปรับโครงสร้างอุตสาหกรรมของประเทศสู่อุตสาหกรรมใหม่ และกระจายการผลิตอุตสาหกรรมให้มากขึ้น โดยใช้ทรัพยากรภายในภาคตะวันออก และภูมิภาคใกล้เคียง ตลอดจนความได้เปรียบของแหล่งที่ตั้งเป็น ตัวเร่งการพัฒนา เป้าหมายของแผนนี้มี 3 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านการพัฒนาชุมชน และด้านพื้นที่ แบ่งเป็น 2 เขต คือ บริเวณแหลมฉบัง จังหวัดชลบุรี เป็นที่ตั้งท่าเรือพาณิชย์ และอุตสาหกรรมขนาดกลาง และขนาดย่อมที่ไม่มีปัญหาด้านมลพิษ ส่วนพื้นที่มาบตาพุด จังหวัดระยอง ให้เป็นที่ตั้งโรงงานแยกก๊าซ อุตสาหกรรมหลักที่นำเข้าวัตถุดิบ และอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก

ส่วนเป้าหมายทางเศรษฐกิจ จะทำให้เกิดการจ้างงานเพิ่มขึ้นประมาณ 3 แสนคน และช่วยประหยัดเงินตราต่างประเทศได้ 4 หมื่นล้านบาทต่อปี

เป้าหมายการพัฒนาชุมชน จะพัฒนาเมืองชลบุรีให้เป็นศูนย์กลางของภูมิภาคที่ทวีความสำคัญยิ่งขึ้น ทั้งเชิงธุรกิจการค้า และการบริหารงานภาครัฐ แหลมฉบังจะเป็นเมืองท่าสมัยใหม่ พัทยาจะเป็นเมืองท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการเป็นศูนย์พาณิชย์ และธุรกิจการค้า มาบตาพุดจะเป็นเมืองอุตสาหกรรมสมัยใหม่ของประเทศ เมืองระยองจะเป็นศูนย์บริการและฐานการศึกษา และวิจัยด้านเทคโนโลยี (เสนาะ อุนากุล. 2552 : หน้า 144)

3.7 นโยบายต่อยอดโครงการพื้นที่ชายฝั่งทะเลด้านตะวันออก สู่การเป็นระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor : EEC) : เนื่องจากภาคตะวันออกของประเทศไทยตั้งอยู่ในภูมิภาคที่ดีที่สุดของภูมิภาคอาเซียน สามารถเชื่อมโยงไปยังประเทศจีนและอินเดียที่มีประชากรจำนวนมาก และมีอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจ โดยสัดส่วน

ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GDP) ของภูมิภาคเอเชีย และประเทศแถบแปซิฟิกคิดเป็น 1 ใน 3 ของมูลค่า GDP โลก นอกจากนี้ 3 จังหวัดภาคตะวันออก (ชลบุรี ระยอง และ ฉะเชิงเทรา) ยังเป็นฐานการผลิตอุตสาหกรรมที่สำคัญของประเทศ ได้แก่ อุตสาหกรรมปิโตรเคมี อุตสาหกรรมยานยนต์ และชิ้นส่วน และมีความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญ ประกอบด้วยท่าเรือพาณิชย์แหลมฉบัง ท่าเรืออุตสาหกรรมมาบตาพุด ทางหลวงพิเศษระหว่างเมือง (มอเตอร์เวย์) รถไฟรางคู่ และสนามบินอู่ตะเภา มีเมืองพัทยาที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงระดับโลก รวมทั้งยังมีพื้นที่เพียงพอสำหรับรองรับการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรม จึงพัฒนาต่อยอดสู่การเป็น “ระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก” เพื่อให้เป็นพื้นที่เศรษฐกิจชั้นนำของเอเชียที่จะสนับสนุนการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน การขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศ รวมทั้งการยกระดับคุณภาพชีวิต และรายได้ของประชาชน จังหวัดชลบุรีเป็นพื้นที่เป้าหมายสำคัญของแผนงานพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (พ.ศ. 2560-2564) กล่าวคือ พื้นที่ชลบุรี-ศรีราชาจะเป็นศูนย์กลางการศึกษานานาชาติ อุตสาหกรรมรถยนต์อนาคต และอิเล็กทรอนิกส์อัจฉริยะ ท่าเรือแหลมฉบังจะเป็นท่าเรือระดับโลกเชื่อมโยง เอเชีย-จีน-อินเดีย, พัทยา-สัตหีบ-ระยอง เป็นเขตท่องเที่ยว

ภาคตะวันออกเชิงธุรกิจ ครอบคลุม และสุขภาพ, สนามบินอู่ตะเภา-ท่าเรือจุลเสมีด จะเป็นศูนย์กลางการคมนาคม ศูนย์ธุรกิจการบิน (ซ่อม ส่งสินค้า และพัฒนา)

นโยบายของรัฐในแต่ละยุคสมัยที่ศึกษามา ทำให้ประจักษ์ได้ว่านโยบายดังกล่าวล้วนมีอิทธิพลต่อพัฒนาการของจังหวัดชลบุรีตั้งแต่ครั้งเป็นเมืองท่าชายฝั่งทางทะเล (เมืองบางปลาสร้อย) ชลบุรี จึงกลายเป็นเมืองศูนย์กลางของภูมิภาค กล่าวอีกนัยหนึ่งว่า นโยบายของรัฐเป็นปัจจัยที่สำคัญมากปัจจัยหนึ่งที่เป็นฐานรากและภูมิพลังของจังหวัดชลบุรี

ด้วยปัจจัยทั้ง 3 ด้านที่กล่าวมาอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า “ความหลากหลายด้านภูมินิเวศ วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ตลอดจนนโยบายของรัฐในแต่ละยุคสมัยเป็นฐานรากและภูมิพลังที่สำคัญของจังหวัดชลบุรี

เอกสารอ้างอิง

- กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2445-2449). เอกสารรัชกาลที่ 5 ก. 14. เรื่อง จัดการทหารเรือทางหัวเมือง ชายทะเล (7 ส.ค. ร.ศ. 121-6 มี.ค. ร.ศ. 125).
- _____. (2453-2498). เอกสารรัชกาลที่ 6 ม. 3.2 / 1.23. แผนกปกครอง (ปีกบินทองที่ พ.ศ. 2453-2498).
- กรมศิลปากร. (2483). ชลบุรีภาคต้น. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานประชุมเพลิงศพนางเทศ สมุทราภรณ์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิมพ์หามงกุฎวิทยาลัย. จังหวัดชลบุรี. (2544). พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ อุตลักษณ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นชลบุรี. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- ฉันทน์ ขำวิไล. เรียบเรียง. (2502). 100 ปี ของสุนทรภู่. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม.
- _____. รวบรวมชำระ. (2503). ประชุมนิราศสุนทรภู่. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม.
- แซรวาส, นิโคลัส. (2506). ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม. (ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช) สันต์ ท. โกมลบุตร แปล. พระนคร: ก้าวหน้า.
- ภารดี มหาขันธ์. (2552). พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ชลบุรี. สาขาวิชาไทยศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา. _____ . (2527). รัตนโกสินทร์ยุคปรับปรุงประเทศ (พ.ศ. 2398-2475). กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ภารดี มหาขันธ์ และนันท์ชญา มหาขันธ์. (2553). ตระกูลแซ่ในจังหวัดชลบุรี : วิถีและพลัง. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา. _____ . (2560). ความหลากหลายทางนิเวศวัฒนธรรมบางปลาสร้อย : ฐานรากและพลังจังหวัดชลบุรี. ชลบุรี: คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ลาอุแบร์, ซิมมอน, เดอ. (2510). จดหมายเหตุลาอุแบร์ ฉบับสมบูรณ์. (สันต์ ท. โกมลบุตร, แปล). กรุงเทพฯ: ก้าวหน้า.
- วิจิตรมาตรา, ขุน. (2497). เรื่องของเมืองชลฯ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ข่าวพาณิชย์. (พิมพ์แจกเนื่องในงานทอดกฐิน ณ วัดพานทอง อำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี).
- สกินเนอร์, วิลเลียม จี. (2548). สังคมจีนในประเทศไทย. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- สุบิน สืบสงวน. (2518). ที่ระลึก 80 ปี สุบิน สืบสงวน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ตรีธรรมสาร.
- เสนาะ อุณาภูล. (2552). อดีตชีวิตประวัติ และงานของเสนาะ อุณาภูล. (พูนสิน วงศ์กลุฑูต บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). แผนงานพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (พ.ศ. 2560-2564). เอกสารรายงาน.
- อคิน ระพีพัฒน์, ม.ร.ว..(2521). สังคมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325-2416. (ม.ร.ว. ประกายทอง สิริสุข และพรรณณี สรุงบุญมี, แปล). กรุงเทพฯ: มูลนิธิตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- อินแกรม, เจมส์ ซี. (2552). การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในประเทศไทย 1850-1970. (ชูศรี มณีพุกษ์ และเฉลิมพจน์ เอี่ยมกมล แปล). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย.